

1848-1849 Tarihli Halep Nüfus Defterlerinin Tahlili

Mustafa Öztürk*

Giriş

19. Yüzyıla Kadar Halep'in Nüfusu

Halep, Osmanlı Devleti'nin en önemli vilayetlerinden ve nüfus bakımından İstanbul'dan sonra en kalabalık şehirlerdendir. Barkan, Halep'in nüfusunu 1481-1520 yani 1519 tahriri ile 11.224, 1521-1530 döneminde 10.342, 1531-1570 döneminde 8.888, 1581-1700 yılları arasında da 8430 hane olarak tespit etmektedir¹. 1520-1530 döneminde İstanbul 400.000 iken Halep 56.881, 1580 sonrasında ise 46.365 idi. Bu tarihte Şam'ın nüfusu 57.326'dır. Şam'ın nüfusu 1580'de 42.779 olmuş². Görüldüğü gibi Halep Osmanlı coğrafyasında İstanbul'dan sonra en önemli şehirlerdendir.

Halep tahrirlerinin etraflı incelemeleriyle elde edilen yeni bilgilere göre 16. yüzyılda Halep'in nüfusu aşağıda verilmiştir. Elimizdeki kaynaklara göre 16. yüzyılda Halep şehir nüfusu aşağıdaki gibidir.

Tablo 1: 16. Yüzyılda Halep Şehrinin Nüfusu³

	1520	1526	1536	1550	1570	1584
Müslüman	74.963	68.047	61.558	64.704	50.869	53.662
Hıristiyan	1.561	1.771	1.428	3.220	3.136	2.163
Yahudi	2.058	2.576	-	-	2.009	1.631
Askeriler	7.875	7.875	7.875	7.875	7.875	7.875
Yekün	86.457	80.269	70.861	75.799	63.889	65.331

* Prof. Dr., İzmir Demokrasi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, İzmir/TÜRKİYE
mustafa.ozturk@idu.edu.tr ORCID: 0000-0002-6808-8788

1 Ömer Lütfi Barkan, *Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi*, İstanbul 1953, s. 22.

2 Numan Elibol, "Osmanlı İmparatorluğunda Nüfus Meselesi ve Demografi Araştırmaları", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C XII, S. 2, 2007, s. 143.

3 Enver Çakar, *16. Yüzyılda Halep Sancağı 1516-1566*, Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Yay., Elazığ 2004, s. 141.

Görüldüğü gibi Halep şehrinin gerçek tahmini nüfusu, dalgalanmalar olmakla birlikte, 1520-1584 yılları arasında %24 oranında azalmıştır. Bunun sebebi, 1524, 1532, 1544 ve 1555 yıllarında meydana gelen veba salgınlarıdır. Bu salgınlarda pek çok insan ölmüş, çoğu da daha emin yerler bulmak amacıyla başka beldelere göç etmişlerdir⁴.

Yukarıda Halep'te gayr-i Müslim unsurların da varlığından bahsedilmişti. Şimdi nüfusun dinî dağılımını vermek konuya açıklık getirecektir. 1520-1584 döneminde Müslüman haneleri şöyle idi.

Tablo 2: 16. Yüzyılda Müslüman Nüfus⁵

Yıl	Hane	Mücerred	İmam	Yekün
1520	10.709	1.077	-	11.786
1526	9.721	120	-	9.841
1536	8.531	1.012	250	9.793
1550	9.092	2.238	152	11.482
1570	7.154	1.550	113	8.817
1584	7.573	928	93	8.594

Tablo 3: Gayr-i Müslim Nüfus (Hane)

Yıl	Hıristiyan	Yahudi	Yekün
1520	223	204	427
1536	253	368	621
1536	204	-	204
1550	460	-	460
1570	448	287	735
1584	309	233	542

Dönem içinde Hıristiyanların 147, Yahudilerin de 38 mücerred haneleri vardır. Enver Çakar, vergi hanelerine mahkeme görevlileri, kale erleri, mimarlar, asesler, vakıf görevlileri, kapı halkı ve gönüllüleri de toplam olarak 1125 hane olarak tahmin etmekte, buna göre şehir nüfusunu sırasıyla 86.457, 80.269, 70.861, 75.803 ve 65.331 olarak hesaplamaktadır. Bunu yaparken her haneyi 7 rakamı ile

4 Çakar, *Halep Sancağı*, s. 141.

5 Çakar, *Halep Sancağı*, s. 140.

çarpmıştır ki, bu çok yüksek bir rakamdır. Çünkü özellikle terekeler üzerinde gerek bizim yaptığımız ve gerekse başka yazarların yaptıkları çalışmalarda, bir ailenin ortalama çocuk sayısının 2-3 olduğu tespit edilmiştir. Yani bir hane ortalama 5 kişidir. O halde bir hanenin 7 yerine 5 ile çarpılması daha sağlıklıdır. Buna göre 1520'de 11.786 hane olan Halep nüfusunun 58.930, yaklaşık olarak 59.000 olması gerekir, ama 7 ile çarpılınca 82.502 olmaktadır.

Halil Sahillioğlu, Halep'in vilayet nüfusunu 36.217 ve Müslüman hanelerini de 1.126 olarak hesaplamıştır. Yüzyılın sonlarında vilayet nüfusunun 200.000'i geçtiğini ifade etmektedir⁶.

Nüfusun birbirine mukayesesine gelince; 1520'de toplam 11.786 hane olan Müslüman nüfusa karşılık 427 hane ve 38 mücerred gayr-i Müslim nüfusu mevcuttur. Mücerredleri de hane olarak kabul edersek, bütün gayr-i Müslim hanesi 465 olmaktadır. Bu, nüfusun %2,53'ünü oluşturmaktadır, Müslüman nüfusu da %97,47 demektir. 1584'te Müslümanların toplam haneleri 8.504'tür. Gayr-i Müslimlerin ise 542'dir. Buna göre Müslümanların oranı %98,41, gayr-i Müslimlerin oranı %1,56'dır.

17. yüzyılda önemli bir değişiklik olmamıştır. 1616'da Halep'in 3.576 avâriz hanesi vardır. Kaza ve nahiyeleriyle birlikte vilayetin toplam avarız hanesi 4.982'dir. 1653'te Halep merkezinde 3.657,25, kaza ve nahiyeleriyle birlikte 4.443,5 hane sayılmıştır ki, bu 1616'ya göre %9,25'lik bir düşüş demektir⁷. Bu dönemde mahalleler sokaklara bölünmüş ve toplam 75 mahalle ile 22 zokak-sokak vardı⁸. Mahallelerde çoğunlukla Müslümanlar sakindir. Sadece Yahudi Mahallesi ayrıca gösterilmiştir. Yahudi mahallesinde 50, Bahsita mahallesinde 30 ve Müslümanlarla karışık olmak üzere toplam 116 Yahudi avarız hanesi vardır. Debbağa-i Atik, Süveykat-ı Ali mahallelerinde Yahudi nüfus mevcuttur. Hristiyanlar çoğunlukla Cüdeyde, Şeriatlu, Erbaîn, Ekrad, el-Hazan, el-Ka'ki ve Zokak-ı Abdurrahim mahallelerinde oturmaktadırlar⁹.

Bilindiği gibi avâriz hanesi, itibarî-malî bir birimdir. Bir avarız hanesinin kaç gerçek haneden ibaret olduğu kesin olarak belli değilse-ki çoğu zaman belli değildir- nüfus

6 Halil Sahillioğlu, "Nisbeti Adedi's-Sukkâni'l-Mudum ilâ Adedi's-Sukkân fî Ba'zı Vilâyâti'l-Arabiyye fî Hukmi'l-Osmani", *Arab Historical Review for Ottoman Studies*, Num. 1-2, Tunus 1990, s. 139, 149.

7 Öztürk Mustafa, "1616 Tarihli Halep Avarız Hane Defteri", Ankara Üniversitesi *OTAM*, C 8, S. 8, Ankara 1997, s. 254.

8 Geniş bilgi ve mahallelerin listesi için bk. Öztürk, *Halep Avarız Hane Defteri*, s. 270-273.

9 Öztürk, *Halep Avarız Hane Defteri*, s. 262-63.

hesaplamalarında kullanmak doğru değildir. Tahriri yapılan sancağın iktisadi ve sosyal vaziyetine göre takdir edilen bir birimdir. Gene de nüfusun genel vaziyeti hakkında bir fikir vermektedir. 17. yüzyıl ortalarında avarız hanelerinde %9,25'lik bir düşüş tespit edilmektedir. Bu gerçek nüfusun göçlerle düşüşünü ifade ettiği gibi, halkın vergileri ödeme güçlüğü çektiği için *merhameten* yapılmış bir düşüşü de ifade edebilir.

Halep'te genellikle mahalleler nüfus bakımından karışıktır, Müslim-gayr-i Müslim birlikte yaşamaktadırlar. Ancak birbirinden ayrı sadece Müslümanların veya gayr-i Müslimlerin meskûn oldukları mahalleler de vardı. Gayr-i Müslimlerin oturdukları mahalleler Hıristiyan Mahallesi olan *Cüdeyde* (bugün de aynıdır) ve *Yahudiyan* mahalleleridir. *Bahsita*, *Haric-i Bâbu'n-Nasr*, *Kızılca Oba* ve *Şerialtu* mahallelerinde de Müslim gayr-i Müslim birlikte yaşamaktaydı¹⁰.

I. 19. Yüzyılda Halep'in Mahalleleri

19. yüzyıla geldiğinde nüfusun önemli miktarda arttığı görülmektedir. Bu dönemin en önemli kaynakları Nüfus Defterleridir. Halep Nüfus defterleri 1848-1849 (h.1265) tarihlidir. Tanzimat ile başlayan yeni uygulamalardan olan nüfus tahririnin Halep'te 1848-49 tarihlerinde başladığı anlaşılmaktadır. 3726 numara ile kayıtlı defter Halep merkezine aittir. Bu defterde yukarıda bahsettiğimiz geniş mahalle-semtlerinin içinde bulunan mahallelerin nüfusu, Müslim-Reaya olarak ayrılmış ve Müslümanlar mahalleler itibariyle Tuvane¹¹, Sıbyan, Musin¹², Nizamiye¹³, İstibdal¹⁴, Yabancı, Hane ve Yekün olarak verilmiştir. Reaya ise Alâ, Evsat, Edna, Sıbyan, Mandé¹⁵, Murahik¹⁶, Sinni nâ-malum, himaye-i düvel, himaye iddia eden başlıklarıyla hane ve yekün nefer verildikten sonra umumi yekün verilmiştir¹⁷. Müslim ve reaya defterleri ayrı ayrı kaydedilmiş ve numaralandırılmıştır. Şimdi nüfus defterlerini daha yakından takip edebiliriz.

10 Çakar Enver, *Halep Sancağı*, s. 118; ayrıca bk. Andre Raymond, *Osmanlı Döneminde Arap Kentleri*, çev. Halil Bertay, İstanbul 1995, s. 139, 210.

11 Harbe-darbe kâr u kisbe kadir, güçlü kuvvetli kimse.

12 Yaşlı.

13 Askerlik çağına gelmiş.

14 Askerliğe bedel olabilecek, bedelli olarak başkasının yerine gidebilecek kimse.

15 İş-güç yapamayacak derece yaşlı olanlar.

16 Büluğun alt yaş sınırı olan dokuz-on iki yaş arasındaki kimseye *Murahik* denir. Buna göre murahik fiilî olarak büluğa ermemiş veya büluğu sabit görülmemişse, üst yaş sınırına ulaşınca kadar hükmen baliğ olur. Ali Bardakoğlu, "Bülüğ". TDV *İslam Ansiklopedisi*, C VI, İstanbul 1992, s. 414.

17 BOA, NFS, 3726 Numaralı Halep Nüfus Defteri, Müslim 1 ve Reayanın 1 numaralı defterleri.

Osmanlı döneminde Halep şehir merkezi, bugün *Bölge-Semt* olarak adlandırabileceğimiz büyük ünitelere bölünmüştür. Her ünite de kendi içinde sayıları değişebilen *mahalle*lere ayrılmıştı. Günümüzdeki Büyükşehirlerin ilçelere ayrılmasına benzer bir düzen vardı. Halep'te hem büyük ünitelere hem de onu meydana getiren küçük ünitelere Mahalle denmektedir. 16. yüzyılda Halep, *Bankusa* ve *Tatlar* olmak üzere iki büyük üniteye bölünmüştür. Daha sonra bu büyük semtler 9 üniteye ayrılmıştır. Meselâ, Bankusa Mahallesi şu mahallelerden oluşuyordu¹⁸: Akyol, Anter, Bendere, Beyyada, Burclar, Cisirü'z-Zelahif, Cüdeyde, İbni Malik, Çukur Kastel, Çukurcak, Dâhil-i Bâbu'n-Nasr, Dellâlîn, Dudu, Ekrad, Elmacı, Ferâfire, Ferrâbin, Göllüce, Hacılar, Hamza Bey, Hendek-i Bâluc, Han-ı Sebil, Harab Hamı, Haric-i Babü'l-Cinan, Haric-i Bâbu'n-Nasr, İbni Cüneyd, İbni Mar'aşî, Kadiasker, Kara Resul, Karlık, Kastel-i Mâverdi, Kastel-i Yakub, Kavansa, Kellâse, Makam-ı Halil, Mekâbir, Mekâbirü'l-Gureba, Melendî, Maşârika, Meşâtî, Muhammed Bey, Nühiyye, Oğul Bey, Saçlı Hân-ı Fevkânî, Saçlı Hân-ı Tahtanî, Safsafa Sahtîn, Süveyka, Ali Şeri'atlu, Şeyh Yaprak, Sümeysatiye, Tatarlar Harabı, Tell Arrânîn ve Zâviye.

Halep'in ikinci büyük mahallesi *Tatlar Mahallesi*dir ki, buna bağlı mahalleler de şunlardır: Akabe, Bâb-ı Kınnesrîn, Bahsita, Cellum, Cübbü Esedullah, Dâhil-i Bâbu'n-Neyreb, Kal'atü'ş-Şerif, Kasıla, Me'âdî, Haric-i Bâbu'l-Makam maa Dâhil-i Bâbu'l-Makam, Musâbin, Sâhat-ı Altun Boğa, Sâhat-ı Biza, Süveyka-i Hatim maa Kayseriye-i Şeyh Said ve Kayseriye-i Dekte Civar¹⁹. Esas kaynağımız olan Nüfus Defterlerinde de Halep 9 büyük mahalleye ayrılmıştır. Her mahallenin

18 Halep'teki bu mahalle taksimatına benzer bir uygulama 19. yüzyılda Şam'da görülmektedir. 1845 tarihli taksimatta Şam şehri 8 ana bölgeye ayrılmış ve her bir bölgeye de 1/8 anlamına gelen *Sümn* adı verilmiştir. Şam şehri, *Kanavat*, *Kaymeriye/Kimeriye*, *Meydan-ı Tahtanî*, *Meydan-ı Fevkânî*, *Amarateyn*, *Şağur*, *Saruca ve Salihîye* Sümnlerine ayrılmıştır. Her Sümn de farklı sayılarda mahallelere ayrılmıştır. Bu sistemin bugünkü büyük şehir uygulamalarının ilk defa Halep ve Şam'da uygulandığı açıktır. Mustafa Öztürk-Deaa Headr, "19. Yüzyılda Şam'da Farklı Bir İdarî Birim: Sümn/Sümn Sistemi", *Canik Belediyesi-Geçmişten Günümüze Şehir ve Çocuk I*, (Ed. Osman Köse), Samsun 2016, s. 133-138. Napolyon tarafından yapılan ve günümüze kadar gelen planına göre Paris'in 23 bölgesi vardır. Aynı şekilde Viyana da 21 bölgeye ayrılmıştır. Keza İstanbul'un da 20 *Daireye* ayrılması hususu, 16 Nisan 1877 tarihli Mebuslar Meclisi toplantısında tartışmaya açılmıştır. Bk. İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci; I ve II. Meşrutiyet I*, Ankara 1996, s. 118 vd. Nihayet ilan edilen *Der-Saadet Belediye Kanunu*'nda İstanbul 20 Belediye dairesine taksim edildi. Bk. Tarkan Oktay, "Osmanlı İstanbul'unda Bir Yönetim Reformu Önerisi: Rıfat Müeyyid'in 1914 Tarihli Kanun Tasarısı", *Çağdaş Yerel Yönetimler*, C XV, S. 4, İstanbul 2006, s. 52. Görülüyor ki, büyük şehirlerin geniş semt-dairelere bölünmesi daha 16. yüzyılda Şam ve Halep'te başlamıştır.

19 Çakar, *Halep Sancağı*, s. 116.

altında bağlı mahalleler kaydedilmiş ve bu mahallelerin nüfuslarına dair ayrıntılı bilgiler ekteki tablolarda verilmiştir²⁰.

Sahatü Biza: Sahatü Biza, Cami-i Anber, Bâbu'l-Makam, Halkatü'ş-Şerif, Me'adî, Dehriye, Beyyada, Şekerci, Gattas.

Akyol: Akyol, Anter, Kastelu'l-Haram, Küçük Kellâse, Kavas, Turabu'l-Ferabe, Kır-Kuseyr, Cisir-i Kekese, Bulgurlu, Şimalî, Zokaku'l-Erba'în, Çukur Kastel, Kastel-i İbni Maşat, Beyt-i Muhib nam-ı diğer Bankusa, Abdurrahim, Elmacı, Hezaza, Maraşlı, Mağribiye, Atavî-yi Kebir, Mâverdi, Banene, Şar'us, İbni Yakub, Atavî-yi Sağır, Harab Han, Nûsiye-Nûhiye, Zayla, Bâbü'l-Küttâb.

Cellûm-u Kübra: Cellûmu'l- Kübrâ, Cellûmu's-Suğra, Bâb-ı Kınnesrîn, Debbâğa-i Atik, Cübbü Esedullah, Akabe.

Kadiasker: Kadiasker, Melendi nâm-ı diğer Kozanlı, Karabaş-ı Tahtanî, Karabaş-ı Fevkânî, Ebrac, Hânî's-Sebil, Bolatı't-Tahtanî, Bolatu'l-Fevkanî, Saçlı Hân-ı Tahtanî nâm-ı diğer Ağacık, Saçlı Hân-ı Fekanî nâm-ı diğer Herule Dede.

Cübbü Karaman: Cübbü Karaman, Sathâne, Bedincik, Tell Aran, Mehmed Bey, Kettân, Dudu, Çukurcak.

Kellâse: Kellâse, Cisir-i Zelâhik, Ayn, Şemâ Ayn, Maşarika, Kavânise, Makâbir, Ferdus, Makamat

Karlık: Karlık, Dellâlin, Maşatiye, Tatarlar, Hamza Bey, İbni'n-Nusayr, Şakir Ağa, Süveysatiye nâm-ı diğer Tavuk Bazarı

Bâbu'n-Neyreb: Dâhil-i Bâbu'n-Neyreb, Oğulbeg, Bostan, Altunboğa, A'câm, Kasîle, Ferâfire

Ferâfire: Ferâfire, Ferâfire Mahallesine dahil İç Kaledeki nüfus, Dâhil-i Bâbu'n-Nasr Hâretü'l-İslam, Behista, Yahudi, Yahudun İslamı, Masâbire, Süveyka Hamm, Süveyka Ali, Şahin Bey, Cemile-Cümeyle, Müstedam Bey, Sabliye-Sayliye, Tumayat tabi-i Sayliye, Abdu'l-Hayy, Şeyh, Yahudi, Hâretü'l-Yahud.

Hem buradaki bağlı mahalle sayılarından hem de aşağıdaki nüfus rakamlarından anlaşılacağı gibi, en büyük mahalleler Akyol ile Ferâfire mahalleleridir. Mahallelerin adlarına dikkat edilirse Türkçe adlar önemli bir yekün teşkil etmektedir. Şekerci, Akyol, Maraşlı, Çukur Kastel, Elmacı, Harap Han, Saçlı Han, Ağacık, Dudu,

20 BOA, NFS 3726, 1,2,3,4,5,6,7, 8, 10,12 ve 13 numaralı Halep Nüfus Defterleri (1848/1265 tarihli).

Çukurcak, Kadıasker, Kozanlı, Karabaş, Oğul Beg, Altunboğa, Karlık, Tatarlar, Şahin Bey, Tavuk Pazarı mahalleleri ilk göze çarpan mahallelerdir. Eklerde verilen tablolarla bütün mahallelere bağlı olan mahallelerin nüfus dağılımları verilmiştir. (bk. Ekler)

II. Halep Nüfusunun Tahlili

19. yüzyılın ilk yarısına ait nüfus rakamları bazı seyyah ve yazarların bilgilerine dayanmaktadır. Bayraktar, 1790-1800 yılları arasında Halep'in nüfusunu 100.000 ve 1827-1828'de de 75.000 olarak vermektedir²¹. 1867 tarihinde Halep vilayetinin toplamı 115.377 hanedir. Bunun 99.436 hanesi Müslim, 1544 hanesi Hıristiyan ve 724 hanesi de Yahudidir. Buna göre Halep eyaletinin nüfusunun %85,8'i Müslüman, %13,7'si Hıristiyan ve %0,5'i Yahudidir. Hane itibariyle nefis-i Halep'in 10.180 hanesi Müslüman, 1.978 hanesi Hıristiyan ve 500 hanesi Yahudidir. Gayr-i Müslimlerin oranı %19,5'tur. İzziye, Harim, Reyhaniye, Osmaniye kazaları ile Ceyhan nehri boyundaki muhacirlerin arasında gayr-i Müslim bulunmamaktadır.

Nüfus defterlerinin verilerine göre Halep'in merkez mahallelerinin nüfus dağılımları aşağıda verilmiş olup, nüfusun birbiri ile mukayesesini görmek mümkündür.

Tablo 4: Mahallelere Göre Müslim-Gayr-i Müslim Dağılımı

Mahalle	Müslim		Reaya		Yahudi		Toplam	
	Hane	Nefer	Hane	Nefer	Hane	Nefer	Hane	Nefer
Sahatü Biza	1.012	2.469	40	204			1.052	2.673
Akyol ²²	949	2.704	1.219	6.691			2.168	9.395
Cellum-u Kübra	945	2.219	77	804	33	137	1.055	3.160
Kadıasker	963	2.300	2	9			965	2.309
Cübbü Karaman	835	2.227	0	0			835	2.227
Kellâse	615	2.689	18	79			712	2.768
Karlık	931	2.559	14	109			945	2.668
Bâbu'n-Neyreb	876	2.258	0	1			876	2.259
Ferâfire	812	2.265	293	1.508	899	4.684 ²³	2.004	8.457
Genel Toplam	7.938	21.690	1.663	9.405	932	4.821	10.610	35.916

21 Hilmi Bayraktar, *XIX. Yüzyılda Halep Eyaletinin İktisadi Vaziyeti*, Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Yay., Elazığ 2004, s. 27.

22 Geçmişte ve günümüzde Gaziantep'te de Akyol Mahallesi vardır ki, bu gayet tabiidir.

23 Yerli Yahudi nüfusu 357 hane ve 1900 neferdir. Yabancı Yahudi 338 hane ve 1763 neferdir.

Mahallelerdeki nüfusun dışında valinin konağında ve fırın, cami, mescid, medrese gibi mekânlarda da meskûn nüfus vardı. Halep Valisi Hacı Kâmili Paşa'nın sarayında oğlu ile damadından başka görevlileri ve sayılarını, yaş, fiziki özellikleri ile memleketlerini tespit etmek mümkündür. Bunlar Hazine, Mektubî, Divan Efendisi, 7 Kâtip, Divan Çavuşu, Çamaşırıbaşı, Çamaşırı, Kahvecibaşı, Kahveci, Tütüncü, Sofracı, Seccadeci, Köle, Cürm Ağası Zenci Habeşi (cellat olması muhtemeldir), Harem Ağası, Çarşı Ağası Yamağı, Anahtarıcı, Lala, İmam ve Seyisbaşısıdır. Bu görevlilerin yaşları ile memleketleri de kaydedilmiştir. Meselâ; Mektubî Bursalı, Kâtipler Üsküdar, Eğin, Arapkir, Sivashi, bir İmam Kilisli, diğeri İstanbullu, Kahveci Sofyalı, Emir-i Ahur İstanbulludur. Vali konağında toplam 147 kişi bulunmaktadır²⁴. Bu nüfusu da genel toplama ilave etmek gerekir.

Mahallelerdeki toplam nüfus 35.916'dır. Müslüman nüfus, 7.938 hane 21.690 nüfustur. Gayr-i Müslimler ise 1.663 hane Hıristiyan, 9.405 nüfus ve Yahudiler ise 899 hane ile 4.821 nüfusa sahiptir ki gayr-i Müslimlerin toplam nüfusu 14.226'dır. Gayr-i Müslimlerin yoğun olarak meskûn oldukları mahalleler Akyol ve Ferafire mahalleleridir. Akyol'da Hıristiyanlar, Ferafire'de de Yahudiler yoğunur. Cübbü Karaman'da hiç gayr-i Müslim yoktur. Bâbu'Neyreb'te sadece 1 kişi vardır.

Halep'teki cami, mescit, medrese, han, kayseriye, fırın, değirmen, sabunhane, kârhane, kahvehane gibi mekânlarda meskûn olan nüfus da 743'tür²⁵. Bunların 288'i Müslim, 455'i gayr-i Müslimdir. Buna göre Müslüman nüfus 21.690+288= **21.978**, gayr-i Müslimlerin de **14.681** olmaktadır. O halde merkezde toplam olarak 35.916+147+743= **36.659** erkek nüfus mevcut demektir. Aynı oranda kadın nüfus da ilave edilirse 73.612 rakamına ulaşılır. Daha genel bir ifade ile 19. yüzyılın ortalarında Halep merkezin nüfusunun **73.000-75.000** arasında olduğu tahmin edilebilir.

Nüfusun mukayesesine esas olan rakam, mahalle nüfusları ile sair yerlerde meskûn olan nüfus rakamı yani **36.659** rakamıdır. Buna göre Müslümanların oranı %59,95'tir. Hıristiyanlar %25,65 ve Yahudiler de %13,15 oranında olup bütün gayr-i Müslimlerin oranı %40,04'tür.

Ekteki tablolarda görüldüğü gibi, çoğu mahallelerde Müslim-gayr-i Müslim birlikte yaşamaktadırlar. Sadece Müslümanların veya gayr-i Müslimlerin yaşadıkları mahalleler de vardır. Meselâ; Sahatü Biza'da birlikte yaşarlarken, aynı mahalleye

²⁴ NFS 3724, s. 19-20.

²⁵ NFS, 3726.

bağlı Şekerci ve Gattas mahallelerinde sadece Hıristiyanlar meskündür. Akyol'un bütün mahalleleri karışıktır. Kadıasker mahallesinin Kozanlı Mahallesi hariç tamamı Müslümandır. Cübbü Karaman'da hiç gayr-i Müslim yoktur. Ferâfire, İç Kale, Şahin Bey, Cemile/Cümeyle ve Müstedam Bey mahallesinin tamamı Müslümandır. Ferâfire'nin Bahista Mahallesinde 229 hane Yahudi nüfusu vardır. Akyol Mahallesine tabi Ekrad Mahallesi de vardır ve 25 Müslim, 80 Hıristiyan hane meskündür. (Daha fazla mukayese için bk. Ekler).

1848 (1265) tarihli 3727 numaralı nüfus icmal defterine göre; Halep'te 104 mahalle ve 9.991 hane vardır. Hanelerin kabul gören 5 katsayısı ile çarpımına göre Halep merkezin nüfusu 49.955 yani 50.000'dir. Hanelerin mahallelere dağılımı aşağıda görüldüğü gibidir.

Tablo 5: 3727 Numaralı Nüfus İcmal Defterine Göre Nüfusun Mahallelere Dağılımı²⁶

	Haneler	Mahalleler
Sakin Müslim	7969	40
Sakin Müslim ve Reaya	-	35
Sakin Müslim ve Reaya ve Yahudi	-	5
Sakin Müslim ve Reaya ve Yahudi ve Yabancı Müslim	-	2
Sakin Müslimve Yabancı Müslim ve Yabancı Reaya	-	1
Sakin Müslim ve Yabancı Müslim	-	8
Sakin Müslim ve Yahudi	-	1
Sakin Yahudi	371	2
Sakin Reaya	1651	6
Sakin Müslim ve Reaya ve Yabancı Müslim	-	4
Toplam	9991	104

Cizye mükelleflerinin dağılımı da şöyledir: Hıristiyan alâların 191'i yerli, 11'i yabancıdır. Yahudilerin alâ yerlileri 19'dur. Böylece alâ statüsünde olanların toplamı 221'dir. Hıristiyan yerli evsatlar 1516, yabancı evsatlar 179 ve Yahudi yerli evsatlar da 250 olmak üzere toplam 1720'dir. Hıristiyan yerli ednalar 2630, yabancı 189, Yahudilerin yerli ednaları ise 635'tir. Bütün ednaların toplamı 3454 olup, genel olarak bütün cizye mükellefleri 5395'tir²⁷.

²⁶ NFS 3727, s. 7.

²⁷ NFS 3727, s. 7.

Hıristiyan yerli sıbyanlar 3038, yabancılar 17, Yahudilerin yerli sıbyanları 624,tür. Sıbyanların toplamı 3679'dur. 174 sinni nâ-malûm, 337 bilâ-vezn, 294 amel-mande, 635 mürâhik vardır. Yabancı devletlerin himayesinde olanlar da 245 Hıristiyan ve 8 de Yahudi olmak üzere 253 kişidir. Böylece bütün gayr-i Müslimlerin toplamı 10.767'dir. Merkez nüfusun 49.955 yani 50.000 olduğunu belirtilmişti. Gayr-i Müslimlerin toplamı da 10.767 olarak hesaplanmıştı. Buna göre Müslümanlar %78,47, gayr-i Müslimler de %21,53 oranındadır.

1848/1265 tarihli Umumi Nüfus Defterinin Anadolu Canibindeki kayıtlara göre²⁸; Halep Sancağında kadın-erkek Müslümanları toplamı 454.561'dir. Kadın-erkek Rumlar 7.551, Ermeniler 21.605, Katolikler 15.480, Yahudiler 9.356, Protestanlar 4.912, Latinler 193, Süryaniler 2.616 kişidir. Halep sancağında gayr-i Müslimlerin toplamı 61.713 kişidir. Gayr-i Müslimlerin 52.357'si Hıristiyan, 9356'sı Yahudidir. Bu hesaba göre Halep sancağında Müslümanların oranı %86,43, gayr-i Müslimlerin oranı %13,57'dir.

Merkezde ise 98.864 Müslüman ve 13.137 gayr-i Müslim bulunmaktadır. Antakya'da 24.054 Müslim, 4.566 gayr-i Müslim, Müslim Kıpti 59, Antep'te 21.035 Müslim, 4.527 gayr-i Müslim ve Urfa'da 42.637 Müslim 5.568 gayr-i Müslim ve 60 da Müslim Kıpti ile birlikte Müslümanların toplamı 186.590, gayr-i Müslimlerin 27.797 ve Müslüman Kıptilerin nüfusu da 119 idi²⁹.

Maraş ve Urfa sancaklarıyla (Adana ayrılmıştır) birlikte Halep vilayetinin genel nüfusu 787.714'tür. Gayr-i Müslimler 99.115 kişidir. Vilayet genelinde Müslümanların oranı %78,2, gayr-i Müslimlerin oranı da %21,80'dir. Gayr-i Müslim nüfusun çoğunluğunu 21.605 kişi ile Ermeniler oluşturmaktadır. Daha sonra Katolikler, Yahudiler, Rumlar, Protestan ve Süryaniler gelmektedir.

28 *NFS 7450*, s. 46-47.

29 *NFS 3867*, s. 8.

Tablo 6: Yabancı Devletlerin Himayesinde Olan Reaya³⁰

Ülke	Zımmi	Yahudi	Toplam
Sardunya	16	2	18
Flemenk	1	4	5
İspanya	6	-	6
İsveç	3	8	11
Rusya ve Prusya	10	9	19
Nemçe	20	31	51
İngiltere	40	4	44
Fransa	58	4	62
Napoli	11	2	13
Toplam	165	44	239

İncelediğimiz 1848-1849 tarihli nüfus defterlerinde Avrupa tüccarı, yabancı devletlerin himayelerinde olanlar ile himaye iddia edenlerin sayılarında önemli bir artış görülmektedir. 1845'te himaye iddia edenler 239 iken 1848'de 129'a düşmüş, buna karşılık yabancı devletlerin himayelerinde olan reaya 378 kişi olmuştur. Muhtemelen himaye iddia edenler, yabancı devletlerin hizmetine girmişlerdir. Bu durumda olanların dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 7: Mahall-i Aharda Himaye-i Düvel Avrupa Tüccarı ve Himaye İddia Edenler

Mahalle	Mahall-i Aharda	Himaye-i Düvel	Avrupa Tüccarı	Himaye İddia Edenler
Sahatü Biza	-	-	-	-
Akyol	8	78	15	1
Cellum-u Kübra	4	66	2	22
Kadiasker	1	-	-	-
Cübbü Karaman	-	-	-	-
Kellâse	6	4	-	-
Karlık	-	-	-	-
Babu'n-Neyreb	1	-	-	-
Ferafire	-	230	108	106
Toplam	20	378	125	129

30 Bayraktar, *XIX. Yüzyılda Halep Eyaletinin İktisadî Vaziyeti*, s. 18-179.

Buna göre, başka memlekette olan 20, başka devletin himayesinde olan 378, Avrupa tüccarı 125 ve himaye iddia eden 129 olmak üzere toplam 652 kişi mevcuttur. Tüccar, tercüman ve hizmetkârlar berat ile atanırlardı. Netice olarak bu tarihlerde Halep'te 503 yabancı tüccarın olduğu söylenebilir.

Bu öneminden dolayı Akdeniz havzasının önemli bir ticaret merkezi Halep'te hemen her Batılı ülkenin konsolosları bulunuyordu. Şöyle ki; İngiltere, Hollanda, İran, İspanya'nın 1'er konsolos ve 4'er tercümanları, Fransa, Rusya, İtalya, Almanya, Yunanistan ve Amerika'nın 1'er konsolos ve 2'şer tercümanları, Portekiz'in 1 konsolos ve 3 tercümanı, İsveç ve Norveç'in 1'er konsolos ile 1'er tercümanları vardı³¹.

Osmanlı Devleti'nde 1835'te hizmetkârlarıyla birlikte Türkiye'de 1.344 Avrupa tüccarı vardı. Bunların 59'u tüccar 107'si hizmetkâr olmak üzere 166'sı Halep'te bulunuyordu. İstanbul haricindeki en çok Beratlı Avrupa tüccarları Halep'te idi³².

Bu itibarla pek çok yabancı tüccar ile başka devletlerin himayesinde olan veya himaye iddia eden nüfus da vardır. Ekteki tablolarda da görüleceği gibi, başka devletlerin himayesinde olanlar ile himaye iddia edenler ve Avrupa tüccarları ve başka memlekette olanlar da ayrı kaydedilmiştir.

Halep'te cizye mükellefi reyanın konsolosların hizmetinde çalışarak vergiden kaçması çok yaygındı. 1845 yılında Halep'te yabancı konsolosların himayesinde oldukları iddiasıyla cizye vermeyen mükelleflerin sayısı 239'dur.

2.1. Cizye Mükelleflerinin Tasnifi

Bilindiği gibi gayr-i Müslimler cizye vermekle mükelleflerdi. Cizye mükellefleri de zengin (alâ), orta halli (evsat) ve fakir (ednâ) olmak üzere üç sınıfa ayrılmıştır. Cizye mükelleflerinin fizikî özellikleri; orta/uzun boylu, seyrek sakallı, alını açık ifadeleriyle yaşı ve mesleği yazılırdı. Dahil oldukları grup ise alâ (ع), evsat (ج) ve edna da (د) Arapça harflerle kısaltmaları verilirdi³³. Buna göre cizye ile mükellef olan nüfusun dağılımı da aşağıda görüldüğü gibidir.

31 *1302 Tarihli Halep Salnamesi*, s. 194-195.

32 Bayraktar, *XIX. Yüzyılda Halep Eyaletinin İktisadî Vaziyeti*, s. 112.

33 Meselâ bk. Mustafa Öztürk, "1844 (1260) Tarihli Halep Nüfus Defterine Göre Urfa'da Gayr-i Müslimlerin Nüfus ve Sanatları", *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, Ed. Bünyamin Kocaoğlu, İlkadım Belediyesi, Samsun 2017, s. 367-385.

Tablo 8: Gayr-i Müslimlerin Cizye Esasına Göre Dağılımı

Mahalle	Alâ	Evsat	Ednâ	Toplam
Sahatü Biza	34	75	70	179
Akyol	77	1.173	2.403	3.653
Cellum-u Kübra	56	158	153	367
Kadıasker	3	1	4	8
Cübbü Karaman	-	-	-	-
Kellâse	14	25	-	39
Karlık	17	49	-	66
Babu'n-Neyreb	1	-	-	1
Ferâfire	288	1.011	1.753	3.052
Toplam	490	2.492	4.383	7.365

Görüldüğü gibi Akyol ve Ferâfire mahalleleri en fazla gayr-i Müslimin ikamet ettiği mahallelerdir. Kilise mensuplarını da nüfusa dahil etmek gerekir. Her ne kadar kilise, manastır ve havralardaki ruhanilerin kesin sayıları bilinmemekle beraber, şehir nüfusunun en az %15'ni teşkil eden gayr-i Müslimlerin dinî hizmetlerini yerine getiren önemli bir ruhban nüfusunun olması gerekir. Bu dönemde Halep'te önemli dinî cemaatlerinin ruhanileri bulunmaktaydı ki, bunlar şunlardır: Süryani Patriği, Rum Katolik Metropoliti, Rum Metropoliti, Ermeni Katolik Metropoliti ve Maruni Metropoliti³⁴. Bilindiği gibi ruhaniler ve kilise mensupları vergiden muaftı.

Halep merkezinde cizye mükelleflerinin toplamı 7.365'tir. Bunun 490'ı yani %6,65'i alâ, 2.492'si, yani %33,83, evsat ve 4.383'ü %59,51'i edna statüsündedir. Zengin bir ticaret merkezi olmasına rağmen zengin sınıfın oranı beklenenin altındadır. Orta sınıf daha yaygındır. Fakir sınıf ise en yüksek oranı teşkil etmektedir. Orta ve fakir sınıf toplamı %93,94'ü teşkil etmektedir. Gayr-i Müslimlere ait bu tablo aslında o dönemin genel vaziyeti hakkında da bir fikir vermektedir. Halkın büyük çoğunluğu orta ve fakir düzeydedir. Sanayi sonrası ekonominin tesirlerinin henüz alınmadığı bir dönemdir. Bütün şehirlerin halkı, dönemin tabii enerji kaynaklarına dayalı sanayi işletmeleri ile geleneksel esnaf teşkilatlanması ve mahallî ticarete dayanan bir ekonomik faaliyet sürdürüyorlardı. Bu itibarla bu dönemde Osmanlı toplumunda orta sınıf daha güçlüdür.

18. yüzyılda Erzurum'da yapılan cizye muhasebesinde de benzer bir durum

³⁴ 1302 h. Tarihli Halep Salnamesi, s. 200.

görülmektedir. 1761 (1175) tarihli muhasebe kaydında; Erzurum vilayetinde 1.297 alâ, 6.492 evsat ve 1481 edna derecesinde gayr-i Müslim vardır. 1762 (1176) tarihinde de 1.273 alâ, 6.669 evsat ve 1.220 edna statüde gayr-i Müslim mevcuttur³⁵. Burada da orta sınıfın daha fazla yani daha güçlü olduğu görülmektedir.

Başka verilerle de benzer yapıyı tespit etmek mümkündür. Meselâ; 1730-1750 tarihleri arasında 100 tereke üzerinde yaptığımız bir incelemede, terekesi 10-500 kuruş arasında olanların yani fakir olarak kabul edilebileceklerin oranı %50'dir. 500-2000 kuruş arasında olanların oranı %33'tür. Bunları da orta halli kabul etmek gerekir. 2000 kuruştan fazla tereke geliri olanların oranı ise %17'dir³⁶. Aynı tablo burada da görülmektedir. Orta ve fakir olanlar %83'lük bir oranı oluşturmaktadır.

Bu husus geleneksel hayat tarzının Müslim-gayr-i Müslim fark etmeden aynı şekilde geçerli olduğunu göstermektedir. Her iki tabloda orta sınıfın yaygın olduğunu söylemek mümkündür. Orta sınıfın güçlü olması, Osmanlı toplumunun belirgin vasfıdır. Bu haliyle Osmanlı toplum yapısı şişkin bir kavanoza, kapitalist ülkelerin toplum yapısı ise bir kum saatine benzer. Kapitalist toplumlarda çok zengin ve çok fakir vardır, orta sınıf çok zayıftır. Bütün idealist iktisat teorilerinin ve hükümetlerin hedefi, toplumda orta sınıfı güçlendirmektir. Bu haliyle Osmanlı toplumu bunu başarmış görünmektedir.

2.2. Nüfusun Yaş Esasına Göre Tasnifi

Kayıtlarda nüfusun yaş gruplarına göre tasnif edildiği belirtilmişti. Nüfus tahrirleri, resmî görevliler ile mahallenin ileri gelenleri gayr-i Müslim temsilcileri, papaz ve kocabaşları, kısaca vücûh-ı beldenin hazır bulunduğu bir heyet tarafından yapılırdı. Böylece şehirde herkesin yaşı, ekonomik durumu, statüsü tespit ediliyordu. Buna göre Halep merkezinde nüfusun yaş itibariyle tasnifi aşağıda verilmiştir.

35 BOA, Cevdet Maliye 7173-B.

36 Mustafa Öztürk, "Adana Tereke Defterleri Üzerine Gözlemler", *Tarihte Adana ve Çukurova Sempozyumu II*, Adana 2017, s. 151.

Tablo 9: Yaşa Göre Nüfus Dağılımı

Mahalle	Tuvane	Sıbyan	Murahik	Musin	Sinn-i Nâ-Malum	Amel Mande
Sahatü Biza	1274	864	8	319	10	6
Akyol	1311	3175	339	429	103	207
Cellum-ü Kübra	1107	1007	52	346	38	16
Kadıasker	1135	814	1	453	-	1
Cübbü Karaman	1079	841	-	297	-	-
Kellase	1236	1008	6	453	2	1
Karlık	1197	973	4	436	1	3
Bâbu'n-Neyreb	1204	827	-	218	-	-
Ferâfire	1212	3268	446	306	88	136
Toplam	10.755	12.777	856	3.257	242	370
Genel Nüfus İçindeki Oranı (%)	29,33	34,85	2,33	8,88	0,66	1,00

İş-güç yapmaya kadir tuvanelerin oranı %29,33, sıbyanların %34,85 ve bölüç çağına gelenlerin oranı %2,33'tür. Başka bir ifade ile genç nüfusun oranı %66,51'dir. Yaşı bilinmeyen, yaşlı ve iş yapamayacak halde olanların oranı ise %10,54'tür. Buna göre Halep nüfusunun çoğunluğunun faal nüfus (iş-güç yapabilen, çalışan) olduğunu söylemek mümkündür.

Her ne kadar tebliğimizin konusu 1848-1849 tarihlerinde Halep nüfusunun tahlili ise de mukayese imkânı sağlamak ve nüfusun takibini yapmak amacıyla, 19. yüzyılın ikinci yarısına ait nüfus verilerinin özetle verilmesi uygun bulunmuştur.

III. 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Halep'in Nüfusu

1850'lere göre gayr-i Müslim nüfusta bir artış olduğu gözlenmektedir. Halep, Payas, Adana, Kozan, Maraş, Urfa, Zor ve Müntefik aşiretlerini (takriben) ihtiva eden Halep vilayetinde 122.613 Müslüman, 15.659 Hıristiyan ve 785 Yahudi hanesi vardır. Ancak belgenin aslındaki tabloda hesap hatası yapılmış ve vilayetin genel nüfusunu 233.449 hane olarak gösterilmiştir. Yaptığımız toplama göre, Yahudi ve Hıristiyan hanelerine ait rakamlar sabit olmak üzere, vilayetin genel hane toplamının **139.057** olması gerekir.³⁷

1881 tarihte Halep merkezinde 10.740 hane vardır. Bunun 8.262'si Müslüman,

37 *Osmanlı Belgelerinde Halep*, ed. M. Taner Koltuk, haz. Nuran Koltuk, Dündar Alıkcık, Mehmet Topal, Mustafa Öztürk, Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yay., İstanbul 2018, s. 110.

2.478'i gayr-i Müslim hanesidir.³⁸ Buna göre Müslümanların oranı %76,92, gayr-i Müslimlerin ise %23,07'tür.

1881'de Cebel-i Sem'an Halep merkez kazasına dâhil edildi. Bu tarihteki vilayet nüfusu aşağıda görüldüğü gibidir.

Tablo 10: 1881 yılında Halep Merkez ile Sancaklarının Nüfusu³⁹

İCMAL-HANE OLARAK				
	Müslim	Hıristiyan	Yahudi	Yekün
Nefs-i Halep	8.262	2.478	-	12.658
Cebel-i Sem'an	1.918			
Haleb Sancağı	43.173	4879	727	48.779
Payas Sancağı	4330	759	-	5089
Adana Sancağı	13131	1133	-	14264
Kozan Sancağı	9935	2446	-	12381
Maraş Sancağı	19726	5238	29	24993
Urfa Sancağı	8312	1204	29	9545
	108.787	18.137	785	127.709
Zor Sancağında takriben	10000	-	-	10000
Müteferrika aşair	4000	-	-	4000
Yekün	122.787	18.137	785	141.709

Bu tabloya göre Müslümanlar 141.709 hanenin 122.787 hanesini yani %86,64'ünü teşkil etmektedir. 18.709 hane olan Hıristiyanlar da %12,79 oranındadır. 785 hane olan Yahudilerin nüfusu ise ancak nüfusun %0,55'e tekabül etmektedir. Burada denenin Müslümanlar lehine değiştiği açıkça görülmektedir.

31 Ekim 1883 (29 Zilhicce 1300) tarihli nüfus icmal defterine göre; Halep sancağında 258.069 erkek, 258.404 kadın, Maraş sancağında 76.990 erkek, 67.675 kadın ve Urfa sancağında 64.572 erkek, 62.204 kadın nüfus vardı. Halep sancağının toplamı 516.473, Maraş'ın 144.665 ve Urfa'nın 126.776 nüfusu vardı. Genel olarak erkeklerin toplamı 399.631, kadınların 388.083 olup toplam vilayet nüfusu 787.714 idi⁴⁰.

³⁸ *Osmanlı Belgelerinde Halep*, s. 104.

³⁹ *Osmanlı Belgelerinde Halep*, s. 102.

⁴⁰ *NFS d. 7450*, s. 46-47.

1889'da Halep şehir merkezinde kadın-erkek olmak üzere 82.155 Müslüman, bütün Hıristiyan gruplar 20.110, Yahudi 7.790 ve Kıpti 437 olmak üzere toplam 100.492 nüfus mevcuttu⁴¹.

Yüzyılın sonlarında 1895 tarihindeki nüfus rakamları aşağıda verilmiştir.

Tablo 11: 1895 (1313 h) Tarihinde Halep Merkez Nüfusu⁴²

	Erkek	Kadın	Yekün
İslam	36.565	38.830	75.395
İslam Kıptiyan	213	218	431
Rum Katolik	3.955	4.089	8.044
Ermeni Katolik	2.024	2.027	4.051
Süryani	1.358	1.267	2.625
Murani	981	979	1.960
Rum	529	456	985
Ermeni	754	901	1.655
Protestan	39	26	65
Latin	202	150	352
Keldani	89	62	151
Ecnebi	1.551	495	2.046
Yahudi	3.951	3.997	7.948
Yabancı	1.513	530	2.043
YEKÜN	53.724	54.027	107.751

1881'de vilayetin toplam nüfusu 141.709 hane olarak verilmiştir. Her hanenin kabul göre 5 katsayısı ile çarpımında 708.545 rakamı elde edilir. 1881'de 708.545 olan vilayet nüfusu 14 yılda 791.056'ya yükselmiş ve 82.511 kişilik bir nüfus artışı olmuştur. Karpat, 1877-1878 yılları arasında Halep merkez nüfusunu 80.000, vilayet nüfusunu da 296.760 olarak vermektedir. 1881-1893 yılları arasında da vilayet nüfusunu 764.494 olarak tespit etmiştir⁴³ ki, bu bizim tespit ettiğimiz rakamlarla makul bir paralellik göstermektedir.

Görüldüğü gibi, nüfusta tedrici bir artış vardır. Şehrin genişletilmesi ve diğer imar

41 1307 Tarihli Halep Salnâmesi, Defa 18, s. 132.

42 1313 h. Tarihli Halep Salnâmesi, s. 179.

43 Kemal Karpat, Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914 Demografik ve Sosyal Özellikleri*, çev. Bahar Tırnakçı, Yurt Yay., İstanbul 2003, s. 160, 172.

faaliyetleri ile Halep'in geliştiği de belgelerden takip edilebilmektedir. Nitekim 1868'de şehrin genişletilmesi ve imarının yapılması hakkında teklifler Halep Vilayet Meclisine sunulmuştur⁴⁴. Kısaca bu dönemde Halep her bakımdan gelişmekte ve buna paralel olarak da nüfusu artmaktadır.

19. yüzyılın sonlarında Halep vilayetinin genel nüfusunda makul bir artış olduğu söylenebilir. Genel nüfus içinde gayr-i Müslimlerin toplamı **91.277**'dir. Bu nüfusun %11,65'ine tekabül etmektedir. 1848'de gayr-i Müslimlerin toplam oranı %40,04 iken bu tarihlerde gayr-i Müslim nüfus gerilemiş, Müslüman nüfus artmıştır. Bunun başlıca sebebi, dönemin genişleyen ticaret hacmi ve Batı'ya açılmanın bir neticesi olarak gayr-i Müslim halkın dışarıya, özellikle Avrupa ve Amerika kıtasının çeşitli ülkelerine göç etmesidir.

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Anadolu'dan Amerika'ya göçmen akını başlamıştır. Bu göç kervanına Müslümanlar, Rumlar, Suriyeliler ve Ermeniler katılmışlardır. Çeşitli ülkelerden Amerika'ya 1890 yılında 455.302 kişi, 1891 yılında ise 560.319 kişi göç etmiştir. 1891 yılında Osmanlı topraklarından Amerika'ya toplam 3.297 kişi göç etmiştir. 1892 yılının sonlarında 30.000 Suriyeli, 10.000 Ermeni ve 200 Müslüman Amerika'ya göç etmiştir. Rum göçmen sayısı yok denecek kadar azdır. Bu göçler I. Dünya Savaşına kadar tedricen devam edecektir. Netice itibarıyla, 1860-1914 tarihleri arasında 1.200.000 Osmanlı vatandaşı Amerika'ya göç etmiştir. Bunların 600.000'i Suriyeli ve Lübnanlı idi. 150.000'i Arnavutluk, Makedonya ve Trakya gibi yerlerden giden Müslümanlardır⁴⁵.

Sonuç

Doğu Akdeniz havzasının en önemli merkezi olan Halep, Osmanlı döneminde de önemini korumuş, devletin ticaret merkezi haline yükselmişti. Tarih boyunca meydana gelen siyasî olaylar ile tabii afetlere paralel olarak nüfusu da zaman içinde kemiyet ve keyfiyet itibarıyla değişim göstermiştir.

Son bin yıldan beri bölgede Türk idaresinden başka hâkim güç olmamasından dolayı, Halep ve çevresinin nüfusu da yoğun olarak Türklerden oluşmaktadır. Klâsik dönem tahrir defterlerinin verilerinden gerek şehrin fiziki ve sosyal vaziyeti gerekse nüfusu bu hususu açıkça teyit etmektedir. Zaten coğrafi bakımdan da Anadolu ile bütünleşmiş bulunan Halep'in diğer Anadolu şehirlerinden de farkı yoktur. Bu itibarla Osmanlı mîrî rejimine dâhildir.

44 *Osmanlı Belgelerinde Halep*, s. 254.

45 Nedim İpek, "Anadolu'dan Amerika'ya Ermeni Göçü", Ankara Üniversitesi *OTAM*, C VI, Ankara 1995, s. 262.

Böyle olmakla beraber tarihten gelen gelenekle, bölgedeki halklar da olduğu gibi korunmuş, onlara karşı herhangi bir ayrımcı tedbir uygulanmamıştır. Onun için Halep'in nüfusu da tarihten getirdiği bütün renkleri ihtiva etmektedir. Osmanlı geleneğinde Müslümanların Türk, Kürt, Çerkez, Alevî, Sünnî ve Şîî gibi alt grupları ve etnik kökenleri esas alınmazdı. Sadece Müslüman Kıptiler ayrıca zikredilmiştir. Bu yüzden diğer Müslümanların alt gruplarını tespit etmek mümkün olamamaktadır.

Müslümanların yanında, Hıristiyanlar ve bütün alt grupları, Yahudiler ve yabancılar Halep'te varlıklarını sürdürmüşlerdir. Gayr-i Müslim halklar Ermeni, Rum, Yahudi ve bunların alt gruplarından, Ermeni Katolik, Protestan, Latin, Rum, Süryani, Keldani, Maruni gibi gruplardan oluşmaktaydı. Buraya kadar yapılan izahlardan da anlaşılacağı gibi, Müslim-Gayr-i Müslim birlikte yaşamaktadırlar.

Her şeye rağmen her dönemde Halep'te Müslüman nüfus çoğunlukta olmuştur. Buraya kadar verilen bilgilerden ve ekteki tablolardan, Halep'in bir Müslüman şehri olduğu açıkça görülmektedir. Bu özellik aynı zamanda şehrin fizikî vaziyetine de yansımıştır. Mahalle, mevki, cami, han, hamam gibi mekânların isimlerinden de Halep'teki Türk varlığını görmek mümkündür.

Birlikte yaşama keyfiyeti sadece Halep merkezinde değil, bağlı kazalarda da aynıdır. Bu durum, sadece Osmanlı dönemine değil, bütün Türk-İslam devletlerine has bir özelliktir. Birlikte yaşamının en güzel örneğini teşkil etmektedir. Nüfusun karışık olduğu mahallelerde elbette cami, kilise ve havraları olacaktır. Buna bağlı olarak her grubun örf adet ve gelenekleri de olacaktır. Bir mahallede ezan sesi ile çan sesleri birbirine karışmış ve yüzyıllarca kimse de rahatsız olmamıştır. Bu, dünya tarihinde Türk-İslam medeniyetinin birlikte yaşama hususunda gösterdiği yüksek bir başarıdır. Aynı dönemlerde Avrupa'nın durumu hatırlanırsa, bunun kıymeti daha iyi anlaşılmaktadır.

Kaynaklar**Arşiv Kaynakları**

BOA. A.VKN. 2/18 (19 Zi'l-kade 1298-3 Ekim 1881).

NFS 3724, 5 ve 6 numaralı defterler.

BOA, NFS, 3726 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8,10, 12 ve 13 Numaralı Halep Nüfus Defterleri (1848-1265).

NFS Müslim 1 ve Reayanın 1 numaralı defterleri.

NFS 3727, NFS 7450, NFS 3867.

BOA Cevdet Maliye 7173-B.

Salnameler-Tetkik Eserler

1302 h. *Halep Salnâmesi*, İstanbul 1302.

1307 *Tarihli Halep Salnâmesi*, İstanbul 1307.

1313 h. *Halep Salnâmesi*, İstanbul 1313.

Bardakoğlu Ali, "Bülüğ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C VI, İstanbul 1992, s. 414.

Barkan Ömer Lütfi, *Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi*, İstanbul 1953.

Bayraktar Hilmi, *XIX. Yüzyılda Halep Eyaletinin İktisadî Vâzîyeti*, Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Yay., Elazığ 2004.

Çakar Enver, *16. Yüzyılda Halep Sancağı 1516-1566*, Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Yay., Elazığ 2004.

Elibol Numan, "Osmanlı İmparatorluğunda Nüfus Meselesi ve Demografi Araştırmaları", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* C XII, S. 2, 2007, s. 135-160.

Güneş İhsan, *Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci; I. ve II. Meşrutiyet* C I, Ankara 1996.

İpek Nedim, "Anadolu'dan Amerika'ya Ermeni Göçü", Ankara Üniversitesi *OTAM*, C VI, Ankara 1995, s. 257-280.

Karpat Kemal, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914 Demografik ve Sosyal Özellikleri*, çev. Bahar Tırnakçı, Yurt Yay., İstanbul 2003.

Oktay Tarkan, “Osmanlı İstanbul’unda Bir Yönetim Reformu Önerisi: Rıfat Müeyyid’in 1914 Tarihli Kanun Tasarısı”, *Çağdaş Yerel Yönetimler* C XV, S. 4, İstanbul 2006, s. 51-68.

Osmanlı Belgelerinde Halep, ed. M. Taner Koltuk, haz. Nuran Koltuk, Dündar Alıkkılıç, Mehmet Topal, Mustafa Öztürk, Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yay., İstanbul 2018.

Öztürk Mustafa-Headr Deaa, “19. Yüzyılda Şam’da Farklı Bir İdarî Birim: Sümün/Sümün Sistemi”, *Canik Belediyesi-Geçmişten Günümüze Şehir ve Çocuk I*, ed. Osman Köse, Samsun 2016, s. 133-138.

Öztürk Mustafa, “1844 (1260) Tarihli Halep Nüfus Defterine Göre Urfa’da Gayr-i Müslimlerin Nüfus ve Sanatları”, *İlkadım Belediyesi-Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, ed. Prof. Dr. Bünyamin Kocaoğlu, Samsun 2017, s. 367-385.

Öztürk Mustafa, “Adana Tereke Defterleri Üzerine Gözlemler”, *Tarihte Adana ve Çukurova Sempozyumu II*, Adana 2017, s. 151-172.

Öztürk, 1616 Tarihli Halep Avarız Hâne Defteri, Ankara Üniversitesi *OTAM*, C 8, Ankara 1997, s. 249-291.

Raymond Andre, *Osmanlı Döneminde Arap Kentleri*, çev. Halil Berktaş, İstanbul 1995.

Sahillioğlu Halil, “Nisbeti Adedi’s-Sukkâni’l-Mudun ilâ Adedi’s-Sukkân fi Ba’zı Vilâyâti’l-Arabiyye fi Hukmi’l-Osmani”, *Arab Historical Review for Ottoman Studies*, Num 1-2, Tunus 1990, s. 131-163.

Ekler

Ek 1: Mahallelerin Nüfusu

3726 (1265)

Ek 1.1: Müslim Defter Numara: 1, Reaya Defter Numara: 1

Nefs-i Haleb'de Vaki' Sahatü Biza Havi olan Mahallat

Sıra	Mahalle	MÜSLİM							REAYA											UMUMİ NEFER YEKÜN
		Tıvrana	Sıbyan	Mısın	Nizamiye	İşbatal	Yabancı Müslim Tıvrana	Hane	YEKÜN Nefet	Ala	Evsat	Edna	Sıbyan	Mande	Mırahik	Şımtı na- mahım	Hane	YEKÜN Nefet		
1	Sahatü Biza	277	174	73	3			210	527	6	4	10		1		1	6	22	549	
2	Cami-i Anber	166	116	42				142	324										324	
3	Babu'l-Makam	194	156	49	2	1	2	153	404										404	
4	Halkatu'ş-Şerif	142	83	39	1			126	265										265	
5	Mi'âdi	159	111	39				90	309										309	
6	Dehriye	38	20	4				23	62										62	
7	Bayyada	295	204	72	1		1+1	268	574		1		1			1	3	578		
8	Şekerci									2	16	22			2	3	7	45	52	
9	Gattas									17	11				1	1	6	32	32	
	YEKÜN	1271	864	318	7	1	4	1012	2465	9	43	38		3	4	5	20	102	102	
	Müslim Yabancı	3		1					4										2677+5*	
	GENEL YEKÜN	1274	864	319	7	1	4	1012	2469	34	75	70	1	6	8	10	40	204	2.682	

* Yabancı Reaya

Ek 1.2: Reaya Defter Numara: 3 (Mukabele Şode)

Nefs-i Haleb'de Vaki' Akyol'un Havi Mahallat

Sıra	Mahalle	MÜSLİM							REAYA											UMUMİ NEFER YEKÜN					
		Tıvrana	Sıbyan	Mısın	Nizamiye	İşbatal	Mahallü Aberde	Hane	YEKÜN Nefet	Ala	Evsat	Edna	Sıbyan	Mande	Mırahik	Bıla-vezin	Hımaye-i Dıval	Şımtı na- mahım	Azrapa		Tıvrana	Hımaye-i İddia Edna	Hane	YEKÜN Nefet	
1	Akyol	200	142	71	2		2	135	419	2	92	195	224	23	30	4							112	570	989
2	Anler*	45	29	21	9			37	104	1	6	6	0		2	1							3	17	121
3	Kastelü'l- Haram	114	70	43	1		1	83	229	2	89	264	249	35	36	10	7	17					146	709	938
4	Kuçuk Kellâse	7	4	3				7	14	2	12	32	32	4	4	3	1	4					16	94	108
5	Kavas	26	30	11	2			21	69	24	48	42	0	5	8	2	3						29	132	201
6	Turabu'l- Ferabâ	5	2	1				2	8	3	46	84	74	5	3	2	3						44	220	228
7	Kır- Kıseyr	2	1					1	3	10	18	0	16	3	3		1						10	51	54
8	Cısr-i Kakene ?	8	7	8				14	23	4	34	49	45	3	17	7		14	1			37	174	197	
9	Buljur	3	3	2				2	8	2	35	17	63	4	5	5	3		1				36	135	143
10	Şımalı	2						1	2	6	31	23	45	4	8	1	5						33	123	125
11	Zokaku'l- Erba'in	16	11	10			1	13	38	7	58	93	133	12	13	4	6						77	326	364
12	Çukur Kastel	44	30	16			2	35	92	3	42	36	54	6	2	1	2	4					26	150	242
13	Ekrad	35	22	12				25	69	4	78	143	168	12	17	9	6	16					80	453	522
14	Kastel-i İbni Maşat	50	29	11	2			28	92	18	25	30	0	1	6	4		1					19	85	177

* Anter Mahallesinde Yabancı Müslim; Tıvrana 3, Müsin 2

Sıra	Mahalle	MÜSLİM										REAYA										YEKÜN NEFER YEKÜN			
		Tavran	Sibyan	Mısın	Nizamiye	İshtakal	Mahalli	Hane	YEKÜN Nefer	Ala	Evsat	Edna	Sibyan	Mandı	Mırahik	Bilavzan	Hımaye-i Divet	Şımtı namım	Tıccar-ı Avrupa	Hımaye-i İddia	Edna		Hane	YEKÜN Nefer	
15	Beyt-i Muhib mım-ı Digeri Bankusa	11	15	4				12	30	10	39	36	50	0	13	1	4		2			32	155	185	
16	Abdurrahim	57	34	11				25	102	4	53	68	68	6	9	4	2					60	214	316	
17	Elmacı	67	49	15	3		3	44	137	7	154	310	347	37	50	11	7		1			72	924	1.061	
18	Hezaza	57	49	19	1			38	126	12	117	260	299	21	52	18	11		4			91	794	920	
19	Maraşlı	34	21	7				19	62	37	65	55	0	3	6	2		5				36	173	235	
20	Mağribiye	31	24	13				24	68	26	24	0	41		6	55	1		5			31	158	226	
21	Atuy-ı Kebir	8	6	3				9	17	28	49	0	66	6	6	4	2		9	1		39	171	188	
22	Maverdi	45	33	11	2			31	91	14	16	26	0	1	1	2						14	60	151	
23	Banone	94	59	20				61	173	1	17	45	55	5	6	3	4	3				32	139	312	
24	Şur'üs	28	12	8	2			26	50	6	61	114	111	5	15	3	6	15				71	336	386	
25	İbn-i Yakub	155	130	58	5	1		122	349		0	0												349	
26	Atuy-ı Sağır	13	13	3				10	29	15	20	0	19	2	4			2				14	62	91	
27	Harab Han	64	42	23	2			54	131	4	32	0	22		2			3				18	63	194	
28	Nusye	59	37	17				35	113	4	7	0	13	4	4			1				6	29	142	
29	Zayla	31	17	8				24	56	2	32	49	60	5	11	2	1	2		1		31	165	221	
30	Bostan-ı Kuttab									1	1	0	0					4	3			4	9	9	
Yekün	Müslim	1311	921	429	31	1	3	8	938	2668	(2704.)	259	1301	1977	2254	207	339	157	78	103	15	1	1219	6.691	9.395

Ek 1.3: Defter Numara: 5

Yahudi Defter Numara: 4 (Mukabele Şode)

Nefs-i Haleb'de Vaki'Cellum-ı Kübra'ya Havi Olan Mahallat

Sıra	Mahalle	MÜSLİM										REAYA										YEKÜN NEFER YEKÜN			
		Tavran	Sibyan	Mısın	Nizamiye	İshtakal	Mahalli	Hane	YEKÜN Nefer	Ala	Evsat	Edna	Sibyan	Mandı	Mırahik	Bilavzan	Hımaye-i Divet	Şımtı namım	Tıccar-ı Avrupa	Hımaye-i İddia	Edna		Hane	YEKÜN Nefer	
1	Cellumu'l-Kübra	410	308	141	1		1		861	3	15	19	13	1	3	2	24	13				28	93	954	
	Yahudi	0									1		2			1					1	1	5	5	
2	Cellumu's-Suğra	170	132	49				140	351															351	
3	Bab-ı Kınnesrin'	217	137	62			3	129	416	2												1	2	418	
4	Debbaga-i Atik	53	41	15				55	109														0	109	
	Yahudi	0								4	18	27	37	5	8					1		25	100	100	
5	Cübb-u Esedullah	160	100	41				146	301	21	41		48		6	1	7	4				37	128	429	
	Yahudi									1	2	2	5		1			1			4	4	16	16	
6	Akabe	97	62	19				89	178	13	11		8	2	5	1	2					11	42	231	
	Yahudi									4		1			3	1		1			6	3	16	16	
	YEKÜN	1107	780	327	1		4	559	2.219	5	49	73	69	3	14	4	33	17			2	1	11	33	265
	Yahudi									5	21	33	45	5	12	2		2		1	11	33	137	137	
	Yekün									56	158	155	227	16	52	12	66	38	2	22	220	804	3.160		

* Bab-ı Kınnesrin' de 2 tıvane ve 1 musın (menşei okunamadı)

Ek 1.4: Defter Numara: 6

Nefs-i Haleb'de Vaki Kadıasker'de Vaki Mahallât (Mukabele Şode)

Sıra	Mahalle	MÜSLİM										REAYA										TAMAMI NEFER YEKÜN		
		Türşana	Sıbyan	Mışın	Nizamiye	İstibdal	Mahall-i Ahırde	Sıphalı	Hane	YEKÜN Nefes	Ala	Evsat	Ehna	Sıbyan	Mande	Mırahık	Bıla-vezin	Himaye-i Dıved	Sıni nâ- malum	Tıccar-i Ayruppa	Himaye İddia Eden		Hane	YEKÜN Nefes
1	Cellumu l- Kübra	410	308	141	1			1		861	3	15	19	13	1	3	2	24	13			28	93	954
	Yahudi	0																				1	5	5
2	Cellumu's- Suğra	170	132	49					140	351												1	1	351
3	Bâb-ı Kımesrin*	217	137	62				3	129	416	2											1	2	418
4	Debbaga-i Atik	53	41	15					55	109													0	109
		0									4	18	27	37	5	8						25	100	100
5	Cübb-ü Esedullah	160	100	41					146	301	21	41			48	6	1	7	4	1		37	128	429
	Yahudi										1	2	2	5					1		4	4	16	16
6	Akabe	97	62	19					89	178	13	11			8	2	5	1	2			11	42	231
	Yahudi										4	1							1		6	3	16	16
	YEKÜN	1107	780	327	1			4	559	2.219	3	49	73	69	3	14	4	33	17			77	265	2629
	Yahudi Yekün										5	21	33	45	5	12	2		2	1	11	33	137	137
											56	158	155	227	16	52	12	66	38	2	22	220	804	3.160

* Bab-ı Kımesrin'de 2 tuvane ve 1 musin (mençei okunamadı)

Ek 1.5: Defter Numara: 6

Nefs-i Haleb'de Vaki Kadıasker'de Vaki Mahallât (Mukabele Şode)

Sıra	Mahalle	MÜSLİM										REAYA										TAMAMI NEFER YEKÜN		
		Türşana	Sıbyan	Mışın	Nizamiye	İstibdal	Mahall-i Ahırde	Sıphalı	Hane	YEKÜN Nefes	Ala	Evsat	Ehna	Sıbyan	Mande	Mırahık	Bıla-vezin	Himaye-i Dıved	Sıni nâ- malum	Tıccar-i Ayruppa	Himaye İddia Eden		Hane	YEKÜN Nefes
1	Kadıasker	87	64	33					73	184												2	9	184
2	Melendi nâm-ı diğer Kozanlı	115	78	39	1				1	89	234	3	1										9	243
3	Karabaş-ı Tahtani	82	71	35	2				72	190														190
4	Karabaş-ı Fevkâni	70	49	26					16	145														145
5	Ebrâc	131	96	34	1				97	262														262
6	Hâmî's-Sebil	59	59	30					51	148														148
7	Bolatt-ı Tahtâni	169	90	41	1	1			166	302														302
8	Bolatu'l- Fevkâni *	100	55	20	1				88	176														176
9	Saçlıhân-ı Tahtâni nâm-ı diğer Ağacık	136	111	38					116	285														285
10	Saçlıhân-ı Fevkâni nâm-ı diğer Herule (?) Dede	186	137	49	1	1			150	374														374
	Yekün	1135	810	346	7	2			1	963	2.299	3	1	4	4	1						2	9	9
	Genel Toplam			346	7	2			1	963	2.300	3	1	4	4	1						2	9	2309

* Sıni nâ-malum yabancı Müslim: 2

Ek 1.6: Defter Numara: 7

Halebi'ş-Şehbâda Cübbü Kar aman'ın Hâvi Olduğu Mahallât (Mukabele Şode)

Sıra	Mahalle	MÜSLİM							REAYA											CUMHURİ NEFER YEKÜN					
		Tıvane	Söyan	Mişin	Nizamiye	Kıbbal	Sipahi	Mahall-i Aberde	Hane	YEKÜN Nöfer	Ala	Evsat	Edna	Söyan	Mandı	Mırahik	Bıla-vezn	Hımye-i Dıvıl	Şımtı na- malum		Avrupa	Tıccar-i Edna	Hımye-i İddia	Hane	YEKÜN Nöfer
1	Cübbü Karaman	164	112	51					137	327															327
2	Saifine (?)	103	83	28					81	214															214
3	Badineik *	128	88	32	2				80	250															250
4	Tell Aran	132	92	28					95	252															252
5	Mohamed Bey **	297	275	63	1				227	636															636
6	Kettân	35	38	17	1				38	91															91
7	Dudu	153	115	50	1	1			132	320															320
8	Çukurcak	49	38	26	2				45	115															115
	YEKÜN	1061	841	295	7	1			835	2205															2205
	YABANCI	18		2						22															22
	Genel Toplam	1.079	841	297	14	2			835	2.227															2.227

* Badineik Mahallesinde Yabancı Tıvane 9, Musin 1, toplam 10

** Mehmed Bey Mahallesinde Yabancı Müslim Tıvane 9, Musin 1, Sini nâ-malum 1, toplam 11

*** Toplam sini nâ-malum 2

Ek 1.7: Defter Numara: 8

Nefs-i Haleb'de Vâki Kellâse'n in Hâvi Olduğu Mahallât (Mukabele Şode)

Sıra	Mahalle	MÜSLİM							REAYA											CUMHURİ NEFER YEKÜN					
		Tıvane	Söyan	Mişin	Nizamiye	Kıbbal	Sipahi	Mahall-i Aberde	Hane	YEKÜN Nöfer	Ala	Evsat	Edna	Söyan	Mandı	Mırahik	Bıla-vezn	Hımye-i Dıvıl	Şımtı na- malum		Avrupa	Tıccar-i Edna	Hımye-i İddia	Hane	YEKÜN Nöfer
1	Kellâse	454	345	153	4			1	255	957															957
2	Cıv-i Zelâhik (?)	77	45	21					54	143															143
3	Ayn	206	177	87	5			4	152	479	5	14		12	1	3		1					9	43	515
4	Şemâ 'Ayn	50	59	36					56	145															145
5	Maşarika	85	68	30	1			1	63	185															185
6	Kavânise	149	124	48					134	321															321
7	Makâbr	87	66	29	3				69	185															185
8	Ferdûs	26	14	4					11	44															44
9	Makâmât	102	83	45					81	230															230
	YEKÜN	1236	981	453	13			6	875	2689	14	25		27	1	6		4	2				18	79	2768

Ek 1.8: Defter Numara: 10, s. 10-11

Nefs-i Halebi's-Şehbâ'da Karlık Mahallesi'ne Tabi Olan Mahallât (Mukabele Şode)

Sıra	Mahalle	MÜSLİM							REAYA											TAVUK YEKÜN	YEKÜN NEFER			
		Tevana	Sıbyan	Mısın	Nizaniye	İshbal	Mahall-i Aberde	Hane	YEKÜN Nefir	Ala	Evsat	Ehna	Sıbyan	Mande	Mırahik	Bıla-vezn	Himaye-i Divri'd	Sımti na- mahim	Tıccar-i Avrupa			Himaye-i Hida Eken	Hane	YEKÜN Nefir
1	Karlık	289	218	115				201	622															622
2	Dellâlin	225	167	81	1			173	474	4	12		11		1	1					1	29		503
3	Mınsatiye	77	66	25				71	168															168
4	Tatarlar	122	84	42		1		98	249	5	29		27	3	3			1				11		317
5	Hanzâ Beg	182	138	51				134	371															371
6	İbni'n- Nısayr	101	78	42	2			72	223															223
7	Sakır Ağâ	76	60	23	1			74	160	8		4									2	12		172
8	Şuveysiye nâm-ı diğer Tavuk Bazarı	125	120	57				108	302															302
	Yekün	1.197	931	436	4	1		931	2569	17	41		42	3	4	1				14	109		2.678	

Ek 1.9: Defter Numara: 12

Halebü'Şehbâ'da Bâbu'n-Neyreb'de Hâvi Ol duğu Mahallât (Mukabele Şode)

Sıra	Mahalle	MÜSLİM							REAYA											TAVUK YEKÜN	YEKÜN NEFER			
		Tevana	Sıbyan	Mısın	Nizaniye	İshbal	Mahall-i Aberde	Hane	YEKÜN Nefir	Ala	Evsat	Ehna	Sıbyan	Mande	Mırahik	Bıla-vezn	Himaye-i Divri'd	Sımti na- mahim	Tıccar-i Avrupa			Himaye-i Hida Eken	Hane	YEKÜN Nefir
1	Dihil-i Bâbu'n- Neyreb	51	38	10				54	99															99
2	Oğulbeg	138	98	19				99	255															255
3	Bostan	125	76	14				82	215	1											1	1		216
4	Altınboğa	236	128	47	2			149	413															413
5	A'câm *	117	99	32	1		1	96	250															250
6	Munsâfi	157	111	25	1			122	294															294
7	Kasile	380	277	71	4			272	732															732
	Yekün**	1.204	827	218	8		1	876	2258	1											1		2.259	
	Genel Toplam																						2.259	

* A'câm Mahallesi'nde Tuvane Yabancı 2

** Bâbu'n-Neyreb'de Yekün Yabancı 6

Ek 1.10: Defter Numara: 13

Nefs-i Halep'de Vaki Feraâfire'ye H âvi Mahallât (Mukabele Şode)

Sıra	Mahalle	MÜSLİM							REAYA											YEKÜN	EMTİA'İ NEFER				
		Tıvrana	Sıbyan	Mısın	Nizamiye	Kırbadal	Şıphalı	Mahall-i Aherde	Hane	YEKÜN Nöfer	Ala	Evsat	Edna	Sıbyan	Mısın	Mırahik	Bıla-vezn	Hımye-i Dıve'l	Hımye-i Şıphı na-mahım			Tıccara Ayyapa	Hımye İddia Eden	Hane	YEKÜN Nöfer
1	Ferâfire *	138	109	34	1				111	282															282
2	Ferâfire Mahallesine İç Kalede Vaki Nüfus	5	10	3					5	18															18
3	Dâhil-i Babu'n-Nasr**	83	44	12					40	139															139
4	Hâretu'l-İslam	83	50	14	1				26	148	2		1										1	3	151
	Yahudi	0									1	32	72	61	9	10	7	2		2			52	196	196
5	Behista	70	54	21					59	145	1	1										1	4	149	
	Yahudi***	0							0	0	10	160	425	409	40	99	24	8	34	3	47	229	1259	1259	
7	Yahudun İslamı	13	6	2					10	21															21
8	Mesabire****	129	81	26					91	236	1	3	6	10			1		1			5	22	258	
	Yahudi	0							0	3	20	43	60	1	5			5	1	2	32	140	140	215	
9	Suveyka Hanım *****	106	77	32					101	215															215
10	Suveyka Ali	93	68	30					82	191	7	5		2		2						4	16	207	

* Ferâfire'de Yabancı Tuvane 4, Musin 105

** Dahil-i Babu'n-Nasr'da Müslim Yabancı 8

*** Behista Mahallesinde Yahudilerden Mahal-i aharda olan 4

**** Mesabire'de Yabancı Müslim Tuvane 1

***** Suveyfe Hanım'da Yabancı Müslim Tuvane 1

Sıra	Mahalle	MÜSLİM							REAYA											YEKÜN	EMTİA'İ NEFER				
		Tıvrana	Sıbyan	Mısın	Nizamiye	Kırbadal	Şıphalı	Mahall-i Aherde	Hane	YEKÜN Nöfer	Ala	Evsat	Edna	Sıbyan	Mısın	Mırahik	Bıla-vezn	Hımye-i Dıve'l	Hımye-i Şıphı na-mahım			Tıccara Ayyapa	Hımye İddia Eden	Hane	YEKÜN Nöfer
	Yahudi								0	11				6	1	3							2	21	21
12	Şahın Beg*****	106	56	28	1				87	191															191
13	Cemile Cum eyle	146	111	44	1				110	302															302
14	Müstedam Beg	94	76	45					90	215															215
15	Sabıyye Saylı ye	0							0	40	79	83	145	2	30	44	36			13		148	472	472	
16	Tımayat tabı-i Saylı ye	0							0	60	131	160	234	7	45	65	60		27		90	789	789		
17	Abdu'l-Hayy	0							0	10	40	52	62	1	17	7	9		4		51	202	202		
18	Şevh	0							0																
	Yahudi	0							0	5	7			7	1	2					2	9	24	24	
19	Hâretu'l-Yahud	0							0	12	44		36	5	9	1		5		1	33	113	113	113	
	YEKÜN-MÜSLİM	1.066	742	291	4				812	2103	163	522	842	1032		224	148					357	2931	4002	
	Yabancı Müslim	146	101	15					162																162
	Reaya								0	111	260	309	455	10	96	4	106		45		300	1396	1396		
	Yabancı Reaya								0													4	4	4	
	Yahudi									14	229	602	579	59	126	42	8	44	6	54	338	1763	1763		
	GENEL YEKÜN	1212	843	306	4				2265	288	101	1.753	2066	13	446	19	230	88	108	106	899	6426	8.691		

***** Şahın Bey'de Yabancı Müslim, Tuvane 131, Sıbyan 1, Musin 14=146, Yabancı Reaya Bila vezn: 4

Ek 2: Nüfus Defterlerinin Asıllarından Örnek Belgeler (NFS 3726, s. 3, 5, 7, 13)

